

Adopties uit Bangladesh

Project Historie & Roots

tussen 1970 en 1983

Herziene versie juli 2019

Ieder kind heeft recht op een thuis

In samenwerking met de Universiteit Leiden

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inleiding	4
Introductie	5
Deel 1 Bangladesh in de jaren 70 en 80	6
1 Omstandigheden in het land	6
1.1 Onafhankelijkheidsoorlog	6
1.2 Overbevolking	6
1.3 Natuurrampen	6
2 Gezinsleven en cultuur	7
2.1 Leefsituatie	7
2.2 Religie	7
2.3 Kindertehuizen	8
Deel 2 Bangladesh en adoptie	9
3 Begin van adopties uit Bangladesh	9
4 Betrokken organisaties in Bangladesh	9
4.1 Bureau Interlandelijke Adoptie (BIA)	9
4.2 Andere betrokken organisaties	10
5 Kindertehuizen	10
5.1 NICWO Baby Home	10
5.2 Tongi-kamp	11
6 Wet- en Regelgeving	11
6.1 Internationale wet- en regelgeving	11
6.2 Bengaalse wet- en regelgeving	11
6.3 Nederlandse wet- en regelgeving	11
7 Adoptieprocedures	12
7.1 Procedurele gedeelte Nederland	12
7.2 Procedurele gedeelte Bangladesh	13
Deel 3 Adoptiestop en huidige situatie	16
8 Huidige situatie	16
8.1 Einde van adopties uit Bangladesh	16
8.2 Roots	16
Referenties	17

Voorwoord

Wereldkinderen bemiddelt voor interlandelijke adopties sinds 1971. In de loop der tijd is er veel veranderd en met de kennis van nu weten we dat bepaalde handelswijzen en procedures in het verleden niet toereikend waren, vergeleken met de huidige standaard en regelgeving. Dit leidt tot vragen van geadopteerden, media en anderen die betrokken waren bij interlandelijke adopties in de beginjaren van Wereldkinderen.

Er is grote belangstelling voor de manier waarop adopties in het verleden gedaan werden, maar de kennis over de context van en procedures voor adopties in het verleden is beperkt en verspreid. Veel van deze kennis gaat in de loop der jaren verloren als deze niet wordt gedocumenteerd. Wereldkinderen is daarom in 2017 begonnen met het project Historie en Roots, om de beschikbare informatie te verzamelen.

Doel en methode

Doel is het onderzoeken van de geschiedenis en de context van interlandelijke adoptie in de periode 1970-2000. In een rapport per land waaruit meer dan 200 kinderen zijn geadopteerd naar Nederland wordt de sociale, economische en culturele context ten tijde van de adopties beschreven. Ook wordt

ingegaan op specifieke adoptieprocedures en -wetgeving in deze landen. De informatie is verzameld met behulp van archief- en literatuuronderzoek en door middel van interviews met oud-bestuurders, contactpersonen in het buitenland, (oud-)medewerkers van adoptieorganisaties en overige betrokkenen.

We realiseren ons goed dat hiermee niet alle vragen worden beantwoord. Er is bijvoorbeeld niet altijd meer een contactpersoon in het buitenland te traceren. En de informatie is van algemene aard, de rapporten gaan niet in op individuele situaties. Wel hopen we met deze publicatie de beschikbare kennis over context en procedures vast te leggen voor de toekomst.

We danken alle geïnterviewden en anderen die hebben meegewerkt voor het royaal delen van hun kennis. In het bijzonder willen we Froukje Zwaga bedanken voor het opzetten van het project en de studenten van de Universiteit Leiden voor de uitvoering ervan.

Jeroen Jansen, directeur Wereldkinderen

Inleiding

Korte samenvatting geschiedenis adoptie in Nederland

In 1956 werd de eerste Nederlandse adoptiewet van kracht, bedoeld voor binnenlandse adoptie. Vanaf de jaren 60 werden er ook interlandelijk kinderen geadopteerd, vooral binnen Europa. De ouders waren in eerste instantie pleegouders en konden hun kind via de vreemdelingenwetgeving aanmelden bij de plaatselijke politie. Na een jaar kon bij de rechtbank het verzoek worden ingediend om de adoptie naar Nederlands recht uit te spreken. In 1974 kwam er een aangepaste adoptiewet die gold voor alle zendende landen, ook landen buiten Europa.

Adoptie van kinderen buiten Europa kwam op gang na een oproep van de schrijver Jan de Hartog in 1967. Na de Korea-oorlog verkeerden kinderen van Amerikaanse vaders en Koreaanse moeders in een onmenselijke positie. De Hartog riep op tot adoptie van deze kinderen. Duizenden mensen gaven aan deze oproep gehoor en het aantal adoptiekinderen nam sterk toe. Er kwamen vooral veel kinderen uit Zuid-Korea, Indonesië, India, Colombia en Bangladesh. In 1980 bereikte het aantal buitenlandse adoptiekinderen met bijna 1600 kinderen een hoogtepunt.

In 1989 werd de Wet Opnemings Buitenlandse Kinderen voor Adoptie (WOBKA) van kracht. Met deze wet werd onder andere een vergunningstelsel ingevoerd. Alleen adoptieorganisaties die door het Ministerie van Justitie waren erkend, mochten nog bemiddelen bij adopties.

In 1993 werd het Haags Adoptie Verdrag door 66 landen ondertekend. Het verdrag werd in Nederland geratificeerd in 1995. Een belangrijk uitgangspunt in dit verdrag is dat kinderen het beste in een gezin kunnen opgroeien, bij voorkeur in het eigen land en met de eigen cultuur. Alleen als kinderen niet bij hun biologische ouders kunnen opgroeien en er in het land van herkomst ook geen adoptie- of pleeggezin kan worden gevonden, komt een kind in aanmerking voor interlandelijke adoptie. Dit wordt ook wel het subsidiariteitsbeginsel genoemd. Tot op de dag van vandaag wordt de praktijk van adoptie bepaald door het Haags Adoptieverdrag.

Om een kind te mogen adopteren, was vanaf het begin van de interlandelijke adopties een beginseltoestemming van de Raad voor de Kinderbescherming nodig. Alleen met een beginseltoestemming was, en is, het mogelijk om een kind op een legale wijze te adopteren. De voorbereiding van adoptieouders was lange tijd beperkt. Pas met de WOBKA van 1989 werd de

voorbereiding via de Stichting Adoptievoorzieningen verplicht gesteld.

Als adoptieouders een beginseltoestemming hadden, konden ze een adoptie regelen met behulp van een bemiddelingsorganisatie. Er zijn in de loop der jaren tientallen kleine en grotere bemiddelingsorganisaties geweest. Een grote bemiddelingsorganisatie was het Bureau Interlandelijke Adoptie (BIA), dat in 1975 ontstond als een gevolg van een fusie van Stichting Interlandelijke Adoptie (SIA), de interlandelijke tak van de Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen (NVP) en de adoptietak van Wereldkinderen. Een andere grote bemiddelingsorganisatie was de Vereniging Buitenlandse Adoptie Noord-Nederland (BANND), die voornamelijk voor Sri Lanka en Indonesië bemiddelde. In 1995 werd de vereniging opgeheven en ging deze op in Wereldkinderen. In 1980 werd de stichting Kind en Toekomst opgericht, een grote adoptieorganisatie die nog steeds bestaat. Van 1979 tot 2009 bestond stichting Foundation Life Adoption Service and Happiness (FLASH), die vooral bemiddelde bij adopties vanuit Sri Lanka. In 1989 werd stichting Meiling opgericht, die vooral voor adopties vanuit China bemiddelde.

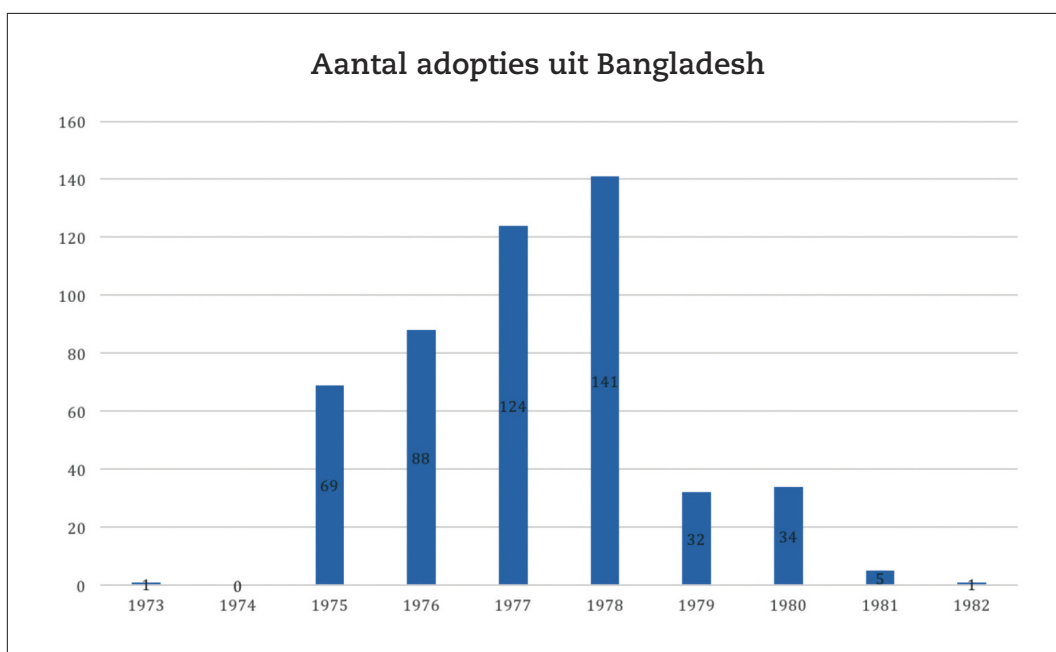
Naast deze bemiddelingsorganisaties zijn er nog vele kleinere organisaties actief geweest. Adoptieouders konden ook via privé-contacten een kind adopteren, dit werd zelfdoenerschap genoemd. Zelfdoeners reisden zelf naar de landen af, legden en onderhielden contacten zelfstandig en doorliepen procedures met lokale hulp. Vanuit bemiddelingsorganisaties was er veel kritiek op zelfdoeners.

Voor een uitgebreid overzicht van de geschiedenis van adoptie in Nederland verwijzen wij naar het boek van René Hoksbergen uit 2012: 'Kinderen die niet konden blijven: Zestig jaar adoptie in beeld'.

Introductie

Tussen 1973 en 1980 werden bijna 500 Bengaalse kinderen door Nederlandse gezinnen geadopteerd.¹ Sinds die tijd is er veel veranderd; niet alleen in Bangladesh, maar ook wereldwijd. In dit document zal de algemene context worden omschreven van de adopties uit Bangladesh in die periode. Bij het schrijven van dit document werd helaas geconstateerd dat veel direct bij Bangladesh betrokken medewerkers van Wereldkinderen/BIA al overleden zijn, waardoor de meeste informa-

tie voor dit document afkomstig is uit schriftelijke bronnen. In het eerste deel van dit rapport zullen een aantal omstandigheden van het land worden omschreven die samenhangen met de adopties uit Bangladesh. In het tweede deel van dit rapport zal specifiek worden ingegaan op de adopties en adoptieprocedures in Bangladesh in de jaren 70 en 80.

¹ Hoksbergen (2012)

Deel 1 Bangladesh in de jaren 70 en 80

1 Omstandigheden in het land

Tussen 1970 en 1980 had het land Bangladesh te maken met meerdere zware omstandigheden. Ten eerste had het land net een Onafhankelijkheidsoorlog uitgevochten met Pakistan, waardoor het land in een zekere chaos verkeerde. Ten tweede heeft het land altijd te maken gehad met natuurrampen en de gevolgen van overbevolking. Deze moeilijkheden leidden gezamenlijk tot armoede en honger voor de Bengaalse bevolking.

1.1 Onafhankelijkheidsoorlog

De eerste algemene verkiezingen van Pakistan in 1970 zorgden voor hevige onrust in het land. De partij Awami Groep, een politieke partij van Oost-Pakistan (later Bangladesh) -, geleid door Sheik Mujibur Rahman - won de verkiezingen met een overweldigende meerderheid. De leiders van de politieke partij van West-Pakistan accepteerden niet dat de Awami League daarmee controle kreeg binnen de overheid.² In combinatie met andere zaken die tot spanning leidden tussen oost en west, zoals religieuze standpunten, economische verschillen en het slecht afhandelen van de schade die de Bhola cycloon had veroorzaakt, heeft deze verkiezingsuitslag geleid tot een wrede burgeroorlog die uiteindelijk negen maanden duurde.

In de nacht van 25 maart 1971 voerde het Pakistaanse leger - ter ontmoediging van de opstanden in Oost-Pakistan - een systematische eliminatie uit. Deze daad, bekend onder de naam 'Operation Searchlight', staat bekend als een van de meest gruwelijke genocides aller tijden. Het Pakistaanse leger startte met het deporteren van buitenlandse journalisten en het ontmantelen van de landelijke Bengaalse militaire eenheid. Het offensief richtte zich hoofdzakelijk op Bengaalse (met name Hindoestaanse) studenten. Met name jongens en mannen zijn bij deze genocide om het leven gekomen.

Naar schatting zijn 400.000 tot 500.000 vrouwen slachtoffer geworden van seksueel geweld. Deze vrouwen waren daarmee onteerd en werden vervolgens door eigen familie of omgeving verstoten of vermoord vanwege de heersende culturele normen en sociale structuren.^{2,3}

In alle chaos en tussen al het geweld werd Sheik Rahman gearresteerd. Ondanks deze arrestatie wist hij een signaal te sturen naar de bevolking waarin hij Oost-Pakistan onafhankelijk ver-

klaarde en de bevolking kon aanmoedigen om door te blijven vechten. Op 26 maart 1971 wordt nog ieder jaar de onafhankelijkheid gevierd. Na negen maanden bruuft geweld gaf West-Pakistan zich over en werd Oost-Pakistan uitgeroepen tot de Volksrepubliek Bangladesh. Nederland was een van de eerste landen die Bangladesh als onafhankelijk land heeft erkend. Het is onduidelijk hoeveel mensen precies zijn omgekomen tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog. In sommige rapporten wordt gesproken over 300.000 tot 500.000 doden, terwijl anderen beweren dat 3 miljoen mensen zijn omgekomen in het geweld.^{3,5,6} Degene die de oorlog overleefden, hadden na afloop van de oorlog te maken met honger en stressvolle leefomstandigheden. Er waren veel ouders omgekomen of vermist geraakt. Bijna 10 miljoen Bengalen zijn naar India gevlucht en 20 miljoen Bengalen hebben zich verplaatst binnen het land.⁷ Veel families waren van elkaar gescheiden en veel kinderen bleven achter zonder verzorger.

1.2 Overbevolking

Vandaag de dag staat Bangladesh als 8e land op de lijst van de meest dichtbevolkte landen ter wereld, met de 10e hoogste dichtheid.⁸ Met 165 miljoen inwoners, in een land ongeveer vier keer zo groot als Nederland, is Bangladesh circa 2,5 keer meer dichtbevolkt dan Nederland.⁹

Hoewel het probleem van overbevolking ieder jaar groter wordt, had Bangladesh ook in de jaren 70 en 80 al te maken met deze kwestie. Ondanks het hoge sterftecijfer onder zuigelingen en kinderen, groeide de populatie van 1970 tot 1990 van ongeveer 65 miljoen mensen naar meer dan 100 miljoen mensen. Een gemiddelde Bengaalse moeder had zeven kinderen en ongeveer 40% van de Bengaalse populatie was jonger dan 16 jaar. Deze bevolkingsgroei kon Bangladesh op technisch en economisch vlak nauwelijks bijhouden. De explosieve bevolkingsgroei leidde daarmee tot nog meer honger en armoede.

1.3 Natuurrampen

Ondanks dat de grond in Bangladesh op verschillende plekken heel vruchtbaar was, waren er nog steeds duizenden mensen die dagelijks honger leden en in zware armoede leefden. Dit is

2 Bangladesh War of Independence (2016)

3 Rummel (1994)

4 Saikia (2011)

5 Totten & Parsons (2004)

6 Tharoor, I. (2013)

7 Bangladesh Genocide Archive (2012)

8 Worldometers (2018)

9 Streatfield & Karar (2008)

deels te verklaren door het grote aantal natuurrampen dat het gebied te verduren had. De rijstvelden raakten hierdoor beschadigd.

Dit is nog steeds een groot probleem voor Bangladesh. De ligging en het lokale klimaat maken het land kwetsbaar voor allerlei natuurrampen zoals overstromingen, aardbevingen, droogte (met branden tot gevolg) en tsunami's. De meeste rampen waren gerelateerd aan water. Aan de ene kant was water nodig voor de rijstveld-irrigatie en leidde droogte tot een tekort aan rijst, aan de andere kant zorgden de overweldigende overstromingen voor een verwoesting van de rijstvelden. Daarnaast blijft water een belangrijke bron van ziekteverspreiding in ontwikkelingslanden.

In de periode 1970 tot 1980 vond een ramp plaats die de boeken is ingegaan als een van de dodelijkste weersomstandigheden allertijden: de Bhola Cycloon. Deze ramp heeft langdurige en verstrekkende gevolgen gehad voor de Bengaalse bevolking. Bijna 500.000 mensen zijn omgekomen in de ramp. De cycloon en daaropvolgende overstromingen hebben vele huizen en veel land verwoest. De loonwerkers en boeren die de ramp overleefden verloren hiermee hun inkomen en belangrijkste voedselbron.

2 Gezinsleven en cultuur

In dit tweede hoofdstuk zullen een aantal aspecten van het gezinsleven en de cultuur van Bangladesh beschreven worden. Deze aspecten zijn mogelijk van belang voor de context van de adopties uit Bangladesh in de jaren 70 en 80.

2.1 Leefsituatie

Het kindersterftecijfer in Bangladesh was hoog. Families woonden dicht bij elkaar en leefden allemaal gezamenlijk. Kinderen werden opgevoed in een groep. Iedereen in de buurt hield voor elkaar een oogje in het zeil.

Veel Bengalen woonden in eenvoudige bamboehuisjes. In tijden van armoede vonden veel mensen onderdak bij hun burens. Aangezien de meeste mensen in armoede leefden, was er ook een limiet voor de periode dat burens onderdak en hulp konden bieden. Zij hadden het immers zelf vaak ook al zwaar om te overleven. Vanuit westers oogpunt waren de omstandigheden in het land erg slecht. Bangladesh was een ongeorganiseerd land.

Door de slechte economische omstandigheden trok men van het platteland naar de stad, op zoek naar werk of op zoek andere manieren om aan geld te komen. Zij hoopten daar op een beter leven met meer opties. Helaas bleek het ook in de stad lastig om werk te vinden en als ze al werk hadden gevonden, was het lastig om te werken nu men vaak verzwakt was van de honger en ondervoeding. In een reisverslag van Els en Ruud Deibel, destijds bestuurder van BIA, beschrijft Ruud Deibel dat alle vrouwen die ze in Bangladesh tegenkwamen er

ondervoed en vermoeid uitzagen.

De migratie naar de stad leidde er uiteindelijk toe dat men dicht op elkaar woonde en er ontstonden veel sloppenwijken met slechte omstandigheden. Door de armoede in de gezinnen waren kinderen vaak op jonge leeftijd al gedwongen financieel aan het gezinsinkomen bij te dragen. Jongens moesten banen zoeken en meisjes moesten al vroeg helpen met koken, schoonmaken en de verzorging van de andere kinderen. In tijden van wanhoop moesten meisjes echter ook op zoek naar werk of moesten zij op andere manieren aan geld komen door bijvoorbeeld stelen, bedelen of prostitutie.

In die tijd was overleven de hoogste prioriteit; ouders hadden niet altijd de middelen om voor hun eigen kinderen te zorgen. De overheid was niet in staat de omstandigheden voor al deze families te verbeteren. Voor de kinderen die achterbleven waren weinig opties.

2.2 Religie

Veruit de belangrijkste en meest voorkomende religie in Bangladesh was en is de islam. Het christendom, hindoeïsme en andere religies kwamen maar in heel beperkte mate voor in Bangladesh. Religie kan op meerdere manieren van invloed zijn geweest op adopties uit Bangladesh. In de eerste plaats heeft de islam een rol gespeeld bij de wetgeving.

Er bestond een scherpe verdeling tussen de verantwoordelijkheden van mannen en vrouwen. Mannen hadden de verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor het gezinsinkomen. Het was daarentegen niet gebruikelijk dat vrouwen zouden werken. Vrouwen hadden als taken het huishouden regelen en het verzorgen van de kinderen. In sommige gevallen was de financiële noodzaak in wanhopige tijden zo hoog dat vrouwen toch moesten werken. Vrouwen zochten dan vaak een baan als huishoudster. Meisjes werden gezien als last voor de familie, nu de familie voor haar een man moest vinden en een bruidsschat moest betalen. Als een vrouw onverhoopt weduwe werd of werd verlaten door haar man, moest zij terug naar haar eigen familie, waar zij opnieuw tot last was. Als gevolg van deze genderverschillen werden er over het algemeen meer meisjes dan jongens te vondeling gelegd of naar tehuizen gebracht.

Daarnaast werd ongehuwd moederschap niet geaccepteerd. Meisjes konden daarmee de familie-eer zwaar beschadigen. Het werd de families van de meisjes die ongehuwd zwanger waren geraakt, wettelijk mogelijk gemaakt haar en haar baby te vermoorden. Vrouwen hadden dan soms geen andere keuze dan afstand te doen van hun kind.

Mannen mochten meerdere partners tegelijkertijd hebben. Het kwam geregeld voor dat mannen kinderen hadden bij verschillende partners. De man werd geacht de financiële zorg te dragen voor al zijn vrouwen en kinderen. Het kwam voor dat

de man door ziekte of een ongeluk niet meer kon werken of als gevolg van deze of andere omstandigheden kwam te overlijden. Dit had tot gevolg dat meer vrouwen en kinderen zonder het nodige inkomen achterbleven in tijden van armoede. De kinderen van een andere man werden meestal niet geaccepteerd door een eventuele nieuwe partner. Als weduwe was het lastig om opnieuw te trouwen. Zij werd gedwongen werk te vinden, omdat ze anders op straat zou verhongeren. Vrouwen hadden soms geen andere keuze dan het afgeven van het kind aan een kindertehuis.

2.3 Kindertehuizen

Kindertehuizen namen een aparte plek in in de Bengaalse maatschappij. Vanuit Westers oogpunt leek een kindertehuis bijna een soort luxe, vergeleken met de toestand van het land. De capaciteiten van de tehuizen waren echter beperkt. In een reisverslag van Els en Ruud Deibel van 1990 werd beschreven dat er ongeveer 70 kindertehuizen waren, die de zorg moesten dragen voor ongeveer 9200 kinderen. Ondanks dat de kinderen door artsen en medici werden behandeld, bleef een groot deel van de kinderen ziek en ondervoed. Er waren te weinig medewerkers en te veel kinderen. De boekhouding en het opschrijven van gegevens werd niet altijd zorgvuldig bijgehouden. Een van de geadopteerden herinnert zich dat de kinderen in het tehuis hun tanden moesten poetsen met houtskool.

De intentie waarmee verzorgers hun kinderen naar een tehuis brachten, waren verschillend. Sommige families leken de kinderen voor korte duur naar de tehuizen te brengen, zodat de kinderen daar de noodzakelijke behandelingen en voedsel konden krijgen en zij verzorgd werden. Zij hadden de intentie de kinderen later weer op te halen. Andere verzorgers gaven het kind voor langere tijd af, in de hoop dat het kind gered kon worden en een betere toekomst tegemoet kon gaan. Daarnaast waren er situaties die maatschappelijk niet geaccepteerd werden, zoals ongehuwd moederschap of zwangerschap na een verkrachting, waarbij moeders het kind niet konden houden. En tot slot kwamen er ook vondelingen terecht in de tehuizen.

Naast dat de tehuizen tijdelijk de zorg droegen voor de kinderen, werd ook gedacht aan een oplossing voor meer permanente zorg. Het bieden van zorg op lange termijn was niet haalbaar voor de tehuizen. Interlandelijke adoptie leek een goed alternatief, omdat binnenlandse adoptie in Bangladesh niet mogelijk was.

Deel 2 Bangladesh en adoptie

3 Begin van adopties uit Bangladesh

Toen de wereld tijdens een concert van George Harrison werd geconfronteerd met de probleemsituatie in Bangladesh na de Onafhankelijkheidsoorlog, werd ontwikkelingshulp ingezet vanuit het westen. Verschillende westerse ontwikkelingshulporganisaties plaatsten zich in Bangladesh.

Ook vanuit Bangladesh kwamen verzoeken voor hulp vanuit het buitenland. In juni 1972 deed President Mujibur Rahman een beroep op de wereld om zich te ontfemen over de kinderen die geen familie meer hadden.¹⁰

Via de Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen (NVP) en Vereniging Buitenlandse Adoptie Noord-Nederland (BANND) kwamen de eerste kinderen ter adoptie naar Nederland.¹ Het adoptie-contact van SIA met Bangladesh begon met Eva den Hartog van het Leger des Heils.¹⁰ Vanuit een project in Vietnam werd Eva den Hartog naar Bangladesh overgeplaatst. In Vietnam had Eva den Hartog al het initiatief genomen om contact op te nemen met SIA om het adoptie-contact in Vietnam op te zetten. Ze vertelde over de kansarme kinderen en overlegde met Jan van Deth of SIA kon helpen door de kinderen naar Nederland te laten komen.¹¹ Na haar overplaatsing naar Bangladesh liet Eva den Hartog weten dat ook daar veel kinderen waren die hulp nodig hadden. De armoede was onvoorstelbaar groot en in het land zelf was geen adoptie mogelijk.¹² Om de mogelijkheden voor adoptie naar Nederland te onderzoeken reisde Jan van Deth naar Bangladesh. De eerste Bengaalse adoptiekinderen kwamen in 1973 naar Nederland.¹

4 Betrokken organisaties in Bangladesh

4.1 Bureau Interlandelijke Adoptie (BIA)

Veruit de meeste kinderen die uit Bangladesh werden geadopteerd, kwamen via bemiddeling van Bureau Interlandelijke Adoptie (BIA). BIA was het resultaat van een fusie in 1975 van Stichting Interlandelijke Adoptie (SIA), de interlandelijke adoptietak van de Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen (NVP) en de adoptietak van Wereldkinderen (WK).¹

Jan van Deth werd na de fusie benoemd tot directeur van BIA. Jan van Deth was in 1973 als directeur van het SIA aangesteld om het adoptie-contact met Korea te verbeteren en te onderzoeken of er andere landen waren, waarin vergelijkbare situaties waren.¹¹ Hij zou tot 1980 directeur blijven van BIA.

BIA was een professionele instelling met 27 mensen aan personeel in dienst.¹¹ De helft van het personeel bestond uit maatschappelijk werkers met een pedagogische achtergrond en de andere helft van het personeel bestond uit secretaresses. Het oogmerk van BIA was dat de kinderen in derdewereldlanden die hulp nodig hadden, geholpen moesten worden.¹¹ Als ultimatum remedium maakte BIA het mogelijk dat deze kinderen in Nederlandse gezinnen geadopteerd konden worden.

4.1.1 Contactpersonen BIA

De Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen (NVP) werkte samen met zuster Leonora. Het is onbekend hoe deze samenwerking is ontstaan en geëindigd.¹⁰

In eerste instantie verliep het contact tussen SIA/BIA en Bangladesh via Eva den Hartog. Eva den Hartog was een vrouw die zich volledig heeft ingezet voor kindervelzijn. Eva den Hartog werkte samen met Grace Samson. Grace Samson was organisatorisch sterk en was een fijne samenwerkingspartner. Eva den Hartog en Grace Samson werden samen vanwege hun inzet ook wel 'The Fighting Dutch Ladies' genoemd.¹⁰

BIA vond het van belang dat het contact ook zou verlopen via een Bengaals contactpersoon.¹¹ Aangezien meneer Manzur al samenwerkte met Eva den Hartog en Grace Samson, werd hij als contactpersoon naar voren geschoven. In de praktijk heeft Jan van Deth het gevoel gehad dat de samenwerking meer verliep via Eva den Hartog en Grace Samson dan via Manzur. Vanaf 1976 verliep het primaire contact via Manzur.¹⁰ Manzur was een autoriteit in Bangladesh.

Over het handelen van meneer Manzur zijn verschillende visies. In 1982 verscheen in een Bengaalse krant een artikel van een Bengaalse journalist dat de kinderen die met Manzur meegingen in de prostitutie terecht waren gekomen of dat hun organen waren verhandeld. Zuster Leonora deelde haar zorgen hierover.¹² Om deze beschuldigingen te ontcrachten heeft BIA in juli 1982 aan alle Nederlandse adoptieouders met een Bengaals kind gevraagd om te laten weten dat de kinderen in gezinnen in Nederland waren geplaatst.¹³ Ook de Britse arts Jack Preger heeft zich negatief uitgelaten over de werkwijze van de heer Manzur. Preger stelde in een brief aan de Nederlandse ambassade in Dhaka dat de heer Manzur niet deugde en kinderen onder valse voorwendselen van hun ouders zou hebben afgenomen. Hij had een lijst met namen van de ouders

¹ Hoksbergen (2012)

¹⁰ Geboren in Bangladesh (1992)

¹¹ Interview Jan van Deth (2018)

¹² Brief zuster Leonora

¹³ Brief van BIA (1982)

die hiervan slachtoffer waren geworden. Wereldkinderen stelt deze lijst met inhoud nooit gezien te hebben. In correspondentie tussen Manzur en BIA geeft Manzur aan dat hij 'wel kan voldoen aan de vraag naar Bengaalse kinderen'.¹⁴ De heer Manzur heeft korte tijd in de gevangenis gezeten, maar is bij gebrek aan voldoende bewijs vrijgelaten.¹⁵

Na deze beschuldigingen is Jan van Deth bij de heer Manzur langsgeweest.¹¹ Hij heeft over het voorval gesproken met de ambassadeur, Eva den Hartog en Grace Samson. SIA heeft hierover ook contact gehad met de overheid van Bangladesh en de overheid van Nederland. Van Deth was ervan overtuigd dat Manzur zijn hart op de juiste plek had en dat zijn bedoelingen goed waren. Van Deth heeft de heer Manzur nooit op iets slechts kunnen betrappen. Volgens Elly en Mart van den Berg, medewerkers van Terre des Hommes, liet Manzur (destijds landendirecteur van Terre des Hommes Nederland in Bangladesh) originele afstandspapieren verdwijnen en gaf hij vaccinatieboekjes af zonder dat kinderen gevaccineerd waren.¹⁶

4.2 Andere betrokken organisaties

Naast fusiepartners van BIA, later BIA, werd voor Nederland ook door de organisatie Buitenlandse Adoptie Noord-Nederland (BANND) bemiddeld bij adopties uit Bangladesh. BANND werd in 1971 opgericht en heeft tot 1995 bestaan.¹ BANND was een vrijwilligersorganisatie die bestond uit (aspirant) adoptieouders.¹⁷ Koos Wuijster was de eerste voorzitter van BANND. Over het exacte aandeel van BANND voor wat betreft de adopties uit Bangladesh is weinig bekend. Het bestuur wisselde regelmatig, aangezien veel bestuursleden vertrokken als ze eenmaal kinderen hadden geadopteerd.¹⁷

Naast dat werd bemiddeld door organisaties, waren er ook ouders die de adoptie van een kind uit Bangladesh zelf regelden, de zogenaamde 'zelfdoeners' of 'doe-het-zelvers'. Deze contacten zouden ook via Eva den Hartog en Manzur hun kinderen hebben gekregen. Ook in de beginperiode was al veel kritiek op zelfdoeners; zij waren volgens de adoptieorganisaties minder ervaren en zorgvuldig en hadden een te groot eigenbelang. De zelfdoeners klaagden daarentegen over de wachttijden en de kosten van de organisaties. De kritiek op de adoptieorganisatie BIA was dat zij aan de adopties geld zouden verdienen, door de procedures onnodig te vertragen en het aanbod van de kinderen opzettelijk te beperken. In een artikel in de Panorama van mei 1978 schrijft men hierover: "*We halen de kinderen zelf uit Bangladesh omdat dit bij BIA veel te lang duurt.*"

Je moet bij dat bureau wel vier jaar wachten voordat je een buitenlands kind in huis hebt. Bovendien is het veel goedkoper als je het zelf doet. Er zijn wel meer van dit soort groepjes als wij, want er is in Nederland een enorme weerzin tegen dat BIA". De relatie tussen adoptieorganisaties en zelfdoeners is altijd ingewikkeld geweest. Toch was er altijd wel een zekere relatie; zelfdoeners kwamen naar de organisaties als ze vastliepen en de meeste adoptie-contacten van organisaties zijn ontstaan door zelfdoeners.

Er waren ook een aantal andere organisaties nauw betrokken bij de adopties uit Bangladesh. De contactpersonen die het contact tussen SIA en Bangladesh in eerste instantie hadden gelegd (Eva den Hartog en Grace Samson), waren betrokken bij de ontwikkelingshulp van het Leger des Heils. Daarnaast was de organisatie Terre des Hommes betrokken, aangezien de latere contactpersoon, de heer Manzur, landendirecteur was van Terre des Hommes Nederland in Bangladesh. Volgens een artikel in Trouw van 15 oktober 2017 vonden Elly en Mart van den Berg de betrokkenheid van Manzur tegenstrijdig.¹⁸ Manzur moest bij Terre des Hommes zorgen dat de opties voor de kinderen in het eigen land verbeterden, zodat de kinderen bij hun ouders konden blijven, terwijl Manzur voor BIA juist kinderen bij hun familie zou weghalen om aan de adoptievraag te voldoen.

5 Kindertehuizen

5.1 NICWO Baby Home

Op 20 december 1976 opende SIA een kindertehuis in Dhaka, het NICWO Baby Home (Netherlands Intercountry Child Welfare Organization).¹⁰ Er was ruimte voor 30 kinderen en er werkten 19 medewerkers fulltime, met een aantal parttimers ernaast. Volgens een BIA reisverslag bestond het team uit drie verpleegkundigen, twee administratief medewerkers, twee koks, vijf pedagogisch medewerkers, een schoonmaker, een tuinman, een chauffeur, drie beveiligers, twee parttime sociale hulpverleners, een dokter en een directeur. Een van de geadopteerden herinnert zich hoe de organisatie altijd veel moeite deed om een goede indruk te maken op de aspirant adoptieouders en andere internationale bezoeken.¹⁰ Op de dagen dat er bezoek werd verwacht, werden de kinderen extra in bad gedaan en gevraagd de kleding schoon te houden. Daarnaast kregen ze om 15:00 uur koekjes en thee om te laten zien hoe goed de kinderen behandeld werden in het tehuis. Het

1 Hoksbergen (2012)

10 Geboren in Bangladesh (1992)

11 Interview Jan van Deth (2018)

14 Blog Balm (2016, 12 november)

15 Correspondentie Wereldkinderen

16 Deters, S. (2017, 15 oktober)

17 Interview Piet Dijkhuizen (2018)

18 Deters, S. (2017, 6 juni)

NICWO-kindertehuis sloot in de zomer van 1980, vanwege het beleid van de Bengaalse overheid dat islamitische kinderen niet door niet-islamitische ouders mochten worden opgevoed.

5.2 Tongi-kamp

Meerdere geadopteerden uit Bangladesh zijn afkomstig uit het Tongi-kamp. Het Tongi-kamp was een vluchtelingenkamp in Dhaka. Het kamp was ontstaan, doordat door de Bengaalse overheid was besloten dat de stad Dhaka er netjes uit moest zien. In één nacht werden de sloppenwijken met bulldozers gesloopt en werden de bewoners gedwongen in het Tongi-kamp net buiten Dhaka te wonen.¹⁸

Het kamp bestond naar schatting uit 2.000 kleine woningen, gemaakt van bamboe en stokken.¹⁰ De woningen waren niet groter dan 10m² en er werden per woning ongeveer 10 mensen ondergebracht. In totaal woonden er dus ongeveer 20.000 mensen in het Tongi-kamp. Op het Tongi-kamp was een kleine polikliniek, een schooltje, een opleiding tot rietvlechter, jutebewerker, kleermaker of fietsenmaker en voor de vrouwen was er educatie in kinderverzorging en hygiëne.

Terre des Hommes heeft zich van de jaren 70 tot 2010 actief ingezet om het leven van de kinderen in het Tongi-kamp te verbeteren.¹⁹ De heer Manzur was voor Terre des Hommes werkzaam in dit kamp. Er zijn beschuldigingen geuit richting de heer Manzur dat hij kinderen uit het Tongi-kamp meenam, zodat hij ze vervolgens voor interlandelijke adoptie kon aanbieden.¹⁹

6 Wet- en Regelgeving

Toen interlandelijke adoptie in de jaren 70 en 80 op kwam, was daar juridisch nog weinig voor geregeld. De internationale rechten waren minder goed beschermd dan deze nu zijn. Daarnaast zijn zowel de Bengaalse als de Nederlandse wet- en regelgeving van belang voor de context.

6.1 Internationale wet- en regelgeving

Tegenwoordig is voor mensenrechten veel aandacht. Een paar decennia geleden was dit nog niet het geval. In de tijd voor het Haags Adoptieverdrag en het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (1989) was er een beperkt aantal regulaties van kracht voor wat betreft interlandelijke adopties. Interlandelijke adoptie was voor de jaren 70 nog een redelijk onbekend fenomeen.

6.2 Bengaalse wet- en regelgeving

Aangezien Bangladesh een islamitisch land is, was een groot deel van de regelgeving in Bangladesh gebaseerd op normen en waarden vanuit het geloof. Binnenlandse adoptie of formele pleegzorg waren geen mogelijkheden in Bangladesh, omdat deze door de islam niet worden geaccepteerd. Voor de islam bestaat wel een vorm van pleegzorg: Kafala. Kafala is een Arabisch woord dat letterlijk vertaald 'sponsor' betekent. Hierbij wordt de ouderlijke macht niet formeel overgedragen. Familiebanden konden in Bangladesh niet tot stand komen zonder bloedband. Voor de kinderen die verlaten waren en geen ouders meer hadden, was er dan ook geen andere optie dan het leven op straat of in een kindertehuis.

Na de oproep van president Mujibur Rahman in 1972, waarin een beroep werd gedaan op de wereld om zich te ontfermen over de talloze kinderen zonder familie, nam het aantal interlandelijke adopties snel toe. Er werd een adoptiewet geïmplementeerd, waarin een opvallende definitie werd gegeven van 'een verlaten kind'.¹⁰ Volgens deze wet was het kind verlaten als het was achtergelaten, verstoten of buiten het huwelijk was geboren.

Bangladesh wilde niet met particuliere instellingen werken. Zij waren in de veronderstelling dat BIA onderdeel was van de overheid.¹⁰

6.3 Nederlandse wet- en regelgeving

Westerse landen, waaronder Nederland, voelden zich geroepen de arme mensen in ontwikkelingslanden te helpen en een kans te bieden op een betere kwaliteit van leven. Door de media werd getoond hoe het was om te leven in een land dat werd geteisterd door natuurrampen en dat was verwoest door oorlogen.

De Nederlandse Adoptiewet van 1956 was toegesneden op binnenlandse adoptie. In combinatie met de Vreemdelingenwet kon deze wet worden opgerekt, zodat de buitenlandse adopties hier ook onder zouden vallen.²⁰ Men was pleegouder tot het moment dat de adoptie formeel was.

Er worden steeds kleine aanpassingen gedaan aan de wetgeving. Onder andere Jos Nota, Erië den Dolaard en Ruud Deibel (bestuurders van BIA/Wereldkinderen) hebben zich ingezet voor een verbetering van de adoptiewet.¹¹ In een zeer kort tijdsbestek ontstonden veel verschillende organisaties die voor adoptie bemiddelden in het buitenland.¹ Er werden in het begin nog geen eisen gesteld aan de bemiddelende organisaties of aan de zelfdoeners. Vanaf het begin werd door BIA gepleit voor meer wetgeving op dit gebied.

1 Hoksbergen (2012)

10 Geboren in Bangladesh (1992)

11 Interview Jan van Deth (2018)

18 Deters, S. (2017, 6 juni)

19 Terre des Hommes (2019)

20 Anoniem (2018)

7 Adoptieprocedures

Hoewel iedere adoptieprocedure uniek is, met name de omstandigheden van ieder individueel geval, zal in dit hoofdstuk het algemene patroon aan papierwerk worden omschreven dat voor de adopties uit Bangladesh werd ingevuld. Met het onderzoek voor dit rapport werd getracht de procedure voor Bangladesh zo helder mogelijk in kaart te brengen. Helaas is de maatschappelijk werkster die destijds bij de bemiddeling van Bengaalse adopties betrokken was, Petra Roose, inmiddels overleden. Ook het bestuurslid Ruud Deibel, die in het bijzonder betrokken is geweest bij het adoptie-contact met Bangladesh is overleden. Schriftelijke bronnen waren voor het schrijven van dit onderzoek dus de belangrijkste bron.

De informatie in dit hoofdstuk is voor het grootste deel afkomstig uit het document 'Geboren in Bangladesh' (1992). Dit document werd destijds opgesteld door de medewerkers van Wereldkinderen die bij de adopties uit Bangladesh betrokken waren geweest. Daarnaast is de informatie in dit hoofdstuk afkomstig uit de archieven van Wereldkinderen. Hierbij werd met name gekeken naar individuele dossiers en een aantal reisverslagen en correspondentie tussen medewerkers en de contactpersoon. Bij het doorwerken van de archieven bleek dat van een aantal dossiers onderdelen of specifieke documenten missen. In totaal zijn 49 individuele adoptiedossiers gezien.

7.1 Procedurele gedeelte Nederland

Om in de jaren 70 en 80 een kind uit het buitenland te kunnen adopteren, hadden de aspirant adoptieouders een 'beginseltoestemming' van het Ministerie van Justitie nodig. Deze beginseltoestemming werd afgegeven na een gezinsonderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming. Wanneer aspirant-adoptieouders beginseltoestemming hadden, konden zij zich aanmelden bij een van de adoptieorganisaties of ze gingen op zoek naar een eigen contact in het buitenland.

Bij BIA was een lange wachtlijst van aspirant adoptieouders met beginseltoestemming. Volgens Jan van Deth oefenden ouders veel druk uit op BIA om het proces te versnellen.¹¹ De wachtlijst leidde er, volgens Jan van Deth, voor BIA toe dat zij met de druk niets hoefden te doen; ze hadden toch wel genoeg ouders voor de kinderen. De filosofie van BIA was: wij zoeken ouders voor de kinderen en niet andersom.

Bij de aanmelding voor BIA konden ouders voorkeuren opgeven voor het land waaruit ze wilden adopteren.^{11,20} Veel ouders die een kind uit Bangladesh hebben geadopteerd, stonden in eerste instantie op de wachtlijst voor een kind uit Korea. Zij werden gebeld met de vraag of zij een kind uit Bangladesh ook

goed vonden.^{20,14} Daarnaast konden ouders een voorkeur opgeven voor het geslacht en de leeftijd van het kind en voor de hoeveelheid kinderen, bijvoorbeeld in het geval van broertjes en zusjes. BIA merkte dat ouders veelal vergelijkbare voorkeuren hadden.¹¹ Kinderen met een donkere huidskleur waren in deze tijd minder populair dan kinderen met een lichtere huidskleur. De meeste ouders wilden het liefst een kind dat er zo westers mogelijk uitzag. Daarnaast hadden ouders vaker een voorkeur voor meisjes dan voor jongens en wilden ze het liefst een zo jong mogelijk kind. Qua landen merkte BIA niet veel verschil in voorkeur.

De kosten voor de ouders voor het adopteren van een kind waren bij BIA voor ieder land hetzelfde. Er waren dure en goedkope landen, maar de beweegreden van een ouder om voor een bepaald land of kind te kiezen, moest volgens BIA niet in het geld zitten.¹¹ In een artikel van de Trouw van 15 oktober 2017 spreekt men over 1270 gulden voor verzorgingskosten, personeelskosten en de juridische afhandeling van de adoptie.¹⁶ De ouderbijdrage (kosten voor de ouder om te adopteren) was in totaal rond de 4.000 gulden.²⁰

In grote lijnen waren er twee typen adoptieouders.^{1,11} In de eerste plaats waren er ouders die een kind adopteerden, aangezien zij zelf ongewenst kinderloos waren. In de tweede plaats waren er ouders die een kind adopteerden, omdat ze een kind in nood wilden helpen; ze redeneerden: 'er zijn al genoeg kinderen op de aarde' of 'er is ruimte om een kind te helpen'. BIA had in die tijd de veronderstelling dat de laatste groep betere uitkomsten voor het kind zou hebben dan de eerste groep.

In de jaren 70 en 80 werd de matching bij BIA van ouder en kind in Nederland gedaan. 33 BIA ontving gegevens over een aantal kinderen. De maatschappelijk werksters en pedagogisch medewerkers matchten de kinderen aan de hand van de gegevens van de kinderen en de gegevens van de ouders. Hierbij werd de volgorde van de wachtlijst wel in ere gehouden, maar de matching verliep niet alleen op nummer. Vervolgens werden ouders voorgesteld aan de landen van herkomst. Jan van Deth denkt dat Bangladesh vaak akkoord ging met het voorstel van BIA. Over de matchingsprocedure van de zelfdoeners en andere contacten is niets bekend.

1 Hoksbergen (2012)

11 Interview Jan van Deth (2018)

14 Blog Balm (2016, 12 november)

16 Deters, S. (2017, 15 oktober)

20 Anoniem (2018)

7.2 Procedurele gedeelte Bangladesh

7.2.1 Afstandsverklaring

Als kinderen door hun verzorger naar een kindertehuis werden gebracht, werd aan de verzorger gevraagd een afstandsverklaring (affidavit) te ondertekenen.¹⁰ In deze verklaring stond beschreven dat de ouder afstand deed van alle juridische rechten als verzorger van het kind.²⁰ Door ondertekening van de afstandsverklaring gaf de persoon die het kind naar het tehuis had gebracht, toestemming aan het tehuis om voor het kind te zorgen en om het kind eventueel later ter adoptie naar het buitenland af te staan.

De afstandsverklaring werd opgesteld door de Social Welfare Department in Bangladesh.¹⁰ De afstandsverklaring was geschreven in het Engels en de tekst in de afstandsverklaring was voor het grootste gedeelte voor ieder adoptiekind hetzelfde. Alleen in de eerste alinea stond de persoonlijke informatie van de persoon die afstand deed van het kind (de naam, religie, beroep en woonplaats). Een groot deel van de populatie in Bangladesh kon niet lezen of schrijven, waardoor de afstandsverklaring getekend werd met een duimafdruk in plaats van een handtekening.¹⁰ Echter, uit de bekeken adoptiedossiers uit het archief van Wereldkinderen bleek dat de meeste afstandsverklaringen noch een handtekening, noch een duimafdruk hadden.

7.2.2 Voogdij-overdracht

Om uit het buitenland te kunnen adopteren was in de eerste plaats toestemming nodig van de overheid van het zendende land.¹¹ Het kind moest door hen adoptabel verklaard worden. Met de 'Transfer of Guardianship' werd de voogdij formeel overgedragen van Bangladesh naar de Nederlandse adoptieouders. Dit document werd ook wel de 'blue papers' genoemd.¹⁰ Dit proces waarbij de voogdij werd overgedragen, bestond uit twee fasen. Ten eerste moest het kind officieel als achtergelaten worden verklaard door de Bengaalse overheid. Hiermee werd de minister van Sociale zaken de formele voogd van het kind. Vervolgens werd deze voogdij overgedragen aan de bemiddelende adoptie-organisatie of aan de adoptieouders.

7.2.3 Medisch onderzoek

Voorafgaand aan een adoptie werden de kinderen medisch onderzocht om te controleren of zij gezond genoeg waren om internationaal te reizen. Onderdeel van de evaluatie was het

schatten van de leeftijd. Later kwamen sommige geadopteerden erachter dat ze ouder waren dan de leeftijd die in hun adoptiedocumenten staat geschreven.²¹ Het is niet bekend hoe vaak dit het geval is.

Voor dit verschil tussen de daadwerkelijke leeftijd en de geschatte leeftijd worden verschillende verklaringen gegeven. In het document 'Geboren in Bangladesh' wordt gesteld dat de leeftijd van de kinderen vaak onbekend was. Dit werd ook door de heer Manzur zelf verklaard.¹⁰ De biologische ouders wisten vaak niet wanneer het kind precies was geboren en er was geen nationaal of regionaal geboorteregister. Kinderen hadden vaak een fysieke en/of mentale achterstand, waardoor vaak een (te) lage schatting werd gemaakt van de leeftijd. In een artikel uit de Panorama van mei 1978 (in Deters, S., 2017, 15 oktober) wordt gesteld dat de kinderen door de heer Manzur op papier jonger werden gemaakt, zodat zij nog ter adoptie naar het buitenland konden.¹⁶ Er was namelijk een grens tot welke leeftijd kinderen naar Nederland geadopteerd mochten worden. In Nederland was deze grens 6 jaar.¹

7.2.4 Achtergrond

Na het besluit dat een kind geadopteerd zou worden, werd een kleine foto van het kind naar Nederland gestuurd. Op de achterkant van de foto stond het geslacht, de voornaam en de (geschatte) geboortedatum vermeld. Met deze informatie werd de matching gestart. Als toekomstige adoptieouders waren gevonden voor een kind, werd een achtergrondverhaal opgestuurd.

Het achtergrondverhaal was in het Engels opgesteld door een sociaal werker in Bangladesh.²⁰ In het achtergrondverhaal werden de omstandigheden omschreven waaronder het kind was opgegeven voor adoptie. Dit verhaal werd gebaseerd op informatie die men had verkregen van degene die het kind naar het kindertehuis had gebracht. In een brief naar Wereldkinderen schrijft de heer Manzur dat hij niet zeker is van de juistheid van de achtergrondverhalen van de adoptiekinderen.¹⁰ Kinderen die op oudere leeftijd geadopteerd werden, herinneren zich soms ook andere dingen dan die in het achtergrondverhaal staan en gegevens die op een later moment door BIA werden opgevraagd, waren soms in tegenspraak met eerder ontvangen informatie.²¹

In de archieven bleek dat de achtergrondverhalen vaak kort waren, ongeveer 1 A4, en de strekking van de achtergrondverhalen was in de meeste gevallen vergelijkbaar.²⁰ Mogelijk zou dit kunnen komen doordat de redenen om afstand te doen

1 Hoksbergen (2012)

10 Geboren in Bangladesh (1992)

11 Interview Jan van Deth (2018)

16 Deters, S. (2017, 15 oktober)

20 Anoniem (2018)

21 Blog Balm (2019)

vergelijkbaar waren; als gevolg van natuurrampen en oorlog waren veel mensen erg arm. Het is ook mogelijk dat de beheersing van de Engelse taal van de Bengaalse medewerkers beperkt was. Op dat moment was nog weinig bekend over het belang van de kennis van de achtergrond van de kinderen. Het is ook mogelijk dat achtergrondverhalen werden verzonnen.¹⁶

Uit de papieren in de archieven bleek dat de meeste kinderen waren afgestaan door ouder(s), grootouder(s) of een ander familielid.²⁰ Het ging niet vaak om vondelingen. Het was voor tehuizen lastig om in contact te komen met degene die het kind had afgegeven. Er was geen registratiesysteem met contactgegevens en mensen verhuisden veel, op zoek naar werk, waardoor ze lastig te vinden waren.¹⁰ In het kindertehuis werd alleen opgeschreven in welke stad ouders woonden, zonder exact adres. In de wijken met honderdduizenden inwoners is het lastig iemand te vinden. Op 4 april 1990 schrijft de heer Manzur dat het ook lastig was om in contact te komen met de ouders, doordat de jonge moeders die hun kinderen hadden opgegeven voor adoptie hun adres veranderden, zodat ze niet gevonden konden worden.¹⁰ Jonge moeders moesten uit financiële noodzaak hertrouwen.

7.2.4.1 Inhoud van de achtergrondverhalen

In de achtergrondverhalen werden de redenen en omstandigheden waaronder een kind voor adoptie werd opgegeven, beschreven. Na het lezen van 49 achtergrondverhalen van Bengaals geadopteerden konden een aantal algemene conclusies worden getrokken.

De redenen dat kinderen werden afgestaan, waren uiteenlopend, maar honger, armoede, ziekte en overlijden van een ouder kwamen veruit het meeste voor.²⁰ Jan van Deth herinnert zich dat armoede de grootste reden was dat ouders in Bangladesh niet meer voor hun kinderen konden zorgen.¹¹ Deze ouders/moeders hadden vaak geen andere keuze dan afstand doen van het kind.

De achtergrondverhalen van de kinderen leken te worden geschreven aan de hand van een standaard format.²⁰ Het begon met de naam van het kind en de naam van de vader. Vervolgens werd de situatie van de vader beschreven (werk, verzorgen van zieke familieleden etc.). Vaders werden vaak beschreven als hardwerkende mannen die hun best deden voor een beter leven voor hun families. Vaders waren voor werk soms met de familie naar de stad getrokken of ze reisden dagelijks van en naar een stad. De vaders werkten hard en reisden veel, waardoor zij gewond konden raken of ziek werden,

zonder goede kans om beter te worden. Als gevolg hiervan kwamen vaders te overlijden of waren ze niet meer in staat om te werken en voor een inkomen te zorgen.

Vervolgens werd de naam van de moeder en haar achtergrond beschreven. In sommige gevallen was de moeder al overleden en had een ander familielid de zorg voor het kind op zich genomen. In andere gevallen, zoals bijvoorbeeld bij het overlijden van de vader, was de moeder gedwongen om hulp te vragen aan buurtgenoten en/of familie om zelf werk te vinden. Als de moeder daar niet in slaagde, bracht zij de kinderen naar de grootouders (vaak de grootmoeder) of naar een tehuis als laatste redmiddel om het kind de nodige zorg te bieden. Grootmoeders werden vaak omschreven als te zwak of arm (bedelaar) om voor het kind te zorgen.

Er werd in veel achtergrondverhalen omschreven of er andere gezinsleden in het kerngezin waren, maar er werd geen informatie gegeven over wat er met de andere kinderen was gebeurd. Het is onduidelijk of deze personen meerdere kinderen tegelijk naar het tehuis brachten en in hoeverre deze kinderen bij elkaar zijn gehouden. Uit de praktijk blijkt nu dat in meerdere gevallen broertjes en zusjes in verschillende gezinnen zijn geplaatst.²² Het is mogelijk dat dit kwam doordat men daar niet van op de hoogte was, doordat vaders bijvoorbeeld kinderen hadden bij meerdere vrouwen of doordat geen waarde werd gehecht aan het bijhouden van de broertjes en zusjes. Door de instanties in Bangladesh werd niet veel waarde gehecht aan het bij elkaar houden van broertjes en zusjes.²² In Nederland was de regel dat slechts één kind tegelijk in een gezin kon worden geplaatst, tenzij het broertjes of zusjes waren.¹¹ Het doel van BIA was om broertjes en zusjes zoveel mogelijk bij elkaar te houden.

7.2.5 Reizen naar Nederland

Gemiddeld verbleven de kinderen vier tot zes weken in het kindertehuis.¹⁰ Wanneer ze vertrokken naar Nederland kreeg ieder kind een juten zak mee met een stuk speelgoed. De kinderen reisden in groepen en werden begeleid door escorts. De escorts waren vaak medewerkers van BIA.¹¹ Iedere escort mocht vijf kinderen, later drie kinderen, meenemen.²³ Het ticket van de escort was dan gratis.²³ De reis duurde ongeveer 22 tot 25 uur. De baby's hingen in wiegjes en omdat het nog niet zo druk was in vliegtuigen konden de oudere kinderen vaak op de stoelen liggen.¹¹ De stewardessen van KLM waren vaak ook erg behulpzaam. Een geadopteerde herinnert zich dat haar groep werd geëscorteerd door Eva den Hartog en dat ze het

¹⁰ Geboren in Bangladesh (1992)

¹¹ Interview Jan van Deth (2018)

¹⁶ Deters, S. (2017, 15 oktober)

²⁰ Anoniem (2018)

²² Blog Balm (2017, 24 september)

²³ Blog Balm (2015, 20 december)

eerste gedeelte van haar reis, het stuk tussen Bangladesh en Bombay, in een transportvliegtuig zaten tussen de kisten met groenten en fruit.²³ In Bombay stapten ze pas over op een passagiersvliegtuig.

Adoptieouders ontmoetten de kinderen voor het eerst op Schiphol in Amsterdam. Reisdocumenten en ander papierwerk arriveerde vaak tegelijkertijd met de kinderen of op een later moment.¹⁰ De informatie in het paspoort kwam niet altijd overeen met de overige gegevens. De geboorteplaats die werd genoemd in de afstandsverklaring of het achtergrondverhaal zijn vaker correct gebleken dan de geboorteplaats in het paspoort.¹⁰ De kinderen kwamen vaak in slechte gezondheid of ondervoed aan in Nederland.¹⁰ Ondanks dat ze toestemming kregen na een onderzoek van een arts, waren de kinderen er slecht aan toe. De gedachte was dat de kinderen het in Nederland in ieder geval beter zouden hebben qua medische zorg.

10 Geboren in Bangladesh (1992)

23 Blog Balm (2015, 20 december)

Deel 3 Adoptiestop en huidige situatie

8 Huidige situatie

8.1 Einde van adopties uit Bangladesh

Op 24 december 1980, kerstavond, arriveerde de laatste groep geadopteerden vanuit Bangladesh in Nederland.¹⁰ De Bengaalse overheid had een stop gezet op alle internationale adopties. Zij probeerde hiermee te voorkomen dat islamitische kinderen in niet-islamitische gezinnen zouden worden geplaatst. Deze stop is tot op de dag van vandaag van kracht.

8.2 Roots

De achtergrondinformatie van Bengaals geadopteerden is niet altijd betrouwbaar. Informatie die later werd opgevraagd bij de heer Manzur bleek soms tegengesteld aan de informatie die bij de geadopteerde in het dossier bekend was. In Bangladesh is nog steeds geen betrouwbaar gecentraliseerd geboorte- of personen registratiesysteem. Dit maakt het zoeken naar familie gecompliceerd.

In de jaren '90 werd een rootsreis georganiseerd vanuit Wereldkinderen in samenwerking met de heer Manzur. Nu worden er geen rootsreizen meer georganiseerd door Wereldkinderen. Op initiatief van geadopteerden is wel een DNA-databank opgericht, waardoor sommige geadopteerden hun biologische familie toch hebben gevonden.

Shapla

De in 2001 opgerichte vereniging Shapla voor geadopteerden uit Bangladesh is in januari 2017 nieuw leven ingeblazen als Stichting Shapla Community (SSC). Op deze wijze hoopt de stichting de belangen voor geadopteerden en families uit Bangladesh beter te kunnen behartigen, waaronder toegang tot de juiste informatie, ondersteuning in zoektochten en erkenning rondom misstanden, een eigen DNA databank (Shapla DNA & Family Finder) en betere nazorg. SSC organiseert geregeld bijeenkomsten, voorziet in informatie over het land Bangladesh en allerlei adoptie-gerelateerde zaken.

1 Hoksbergen (2012)

10 Geboren in Bangladesh (1992)

Referenties

Anoniem (2018). Deze persoon heeft anoniem bijgedragen aan dit rapport. Naam bekend bij Wereldkinderen.

Archieven Wereldkinderen. 49 individuele dossiers uit 1973-1980.

Balm, R. (2016, 21 oktober). Bangladesh en adoptie, beide complex en verwarrend.. deel 1. *My story of Bangladesh*.

Geraadpleegd op: <https://rinabalm.wordpress.com/2016/10/21/bangladesh-en-adoptie-beide-complex-en-verwarrend/>

Balm, R. (2016, 12 november). Bangladesh en adoptie, beide complex en verwarrend.. deel 2. *My story of Bangladesh*.

Geraadpleegd op: <https://rinabalm.wordpress.com/2016/11/12/bangladesh-en-adoptie-beide-complex-en-verwarrend-deel-2/>

Balm, R. (2015, 20 december). Een kat heeft 9 levens, ik drie! *My story of Bangladesh*.

Geraadpleegd op: <https://rinabalm.wordpress.com/2015/12/20/een-kat-heeft-9-levens-ik-drie/#more-203>

Balm, R. (2015, 20 december). Een kat heeft 9 levens, ik drie! *My story of Bangladesh*.

Geraadpleegd op: <https://rinabalm.wordpress.com/2015/12/20/een-kat-heeft-9-levens-ik-drie/#more-203>

Balm, R. (2017, 24 september). Soms.. *My story of Bangladesh*.

Geraadpleegd op: <https://rinabalm.wordpress.com/2017/09/24/soms-2/#more-521>

Bangladesh Genocide Archive (2012). *Refugees*. Geraadpleegd op: www.genocidebangladesh.org/refugees/

Bangladesh War of Independence. (2016, May 31). New World Encyclopedia. Geraadpleegd op

http://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=Bangladesh_War_of_Independence&oldid=996234

Brief van BIA (1982, juli). *Archieven Wereldkinderen*.

Brief van zuster Leonora (1982, 15 juni). *Archieven Wereldkinderen*.

Deters, S. (2017, 6 juni). Adoptiekinderen uit Bangladesh gaan op zoek naar hun ouders. *Trouw*. Geraadpleegd op:

<https://www.trouw.nl/home/adoptiekinderen-uit-bangladesh-gaan-op-zoek-naar-hun-ouders~adb97646/>

Deters, S. (2017, 15 oktober). 'Alles wat ik over mijzelf wist, bleek niet te kloppen.' *Trouw*. Geraadpleegd op:

<https://www.trouw.nl/home/-alles-wat-ik-over-mijzelf-wist-bleek-niet-te-kloppen-~a8722489/>

Dijkhuizen, P. (2018) Persoonlijk interview.

Geboren in Bangladesh (1992). Den Haag: *Wereldkinderen, Afdeling Azië*.

Gepubliceerde brief in 'Geboren in Bangladesh' (1992).

Hoksbergen, R. A. C. (2012). Kinderen die niet konden blijven: Zestig jaar adoptie in beeld [Children who could not stay: Sixty years of adoption in focus]. *Soesterberg: Aspekt*.

Rummel, R. J. (1994). *Death by government*. Transaction Publishers.

Saikia, Y. (2011). *Women, war, and the making of Bangladesh: Remembering 1971*. Duke University Press.

Streatfield, P. K., & Karar, Z. A. (2008). Population challenges for Bangladesh in the coming decades. *Journal of health, population, and nutrition*, 26(3), 261.

Terre des Hommes. (2019). Terre des Hommes onderzoekt adopties uit Bangladesh.

Geraadpleegd op <https://www.terredeshommes.nl/nieuws/terre-des-hommes-onderzoekt-adopties-uit-bangladesh>

Tharoor, I. (2013, 17 juli). Bangladesh. *Genocide Watch*. Geraadpleegd op: <http://www.genocidewatch.org/bangladesh.html>

Totten, S., & Parsons, W. S. (2008). *Century of genocide: Critical essays and eyewitness accounts*. Routledge.

Van Deth, J. (2018). Persoonlijk interview.

Worldometers (2018) *Bangladesh population* (LIVE). Geraadpleegd op: www.worldometers.info/world-population/bangladesh-population/